

ОНА КОЈА СВЕТЛИ МЕЂУ ЉУДИМА

Блајосћ је најскромнија варијанџа љубави. То је она врста које нема у сјисима и јеванђељима, у њу се нико не куне, нико је не дозива. Нема своје амблеме ни симболе, не уводи нас у злочин ни у љубомору.

Појављује се тамо где љомно и љредано љосмајрамо друго биће, што што нисам „ја“.

Блајосћ је сјонџана и љејрорачунаџа, корак је даље од емџиџе, саосећања. Она је свесније, можда донекле меланхолично дељење судбине. Блајосћ је када нас дубоко узбуди друго биће, њејова крхкосћ, њејоновљивосћ, љодаџљивосћ на љаџњу и љорозносћ времена.

Олга Токарчук

Разговор с Олгом Токарчук посебна је врста привилегије и благодати. Имајући у виду разноврсност приступа у

обради представљања њеног рада у темату часописа *Поља* (број 531, септембар–октобар), нисам желела да понављам питања која се стално постављају у књижевним кружоцима. Намера ми је била да, уместо чисто књижевне анализе, питања подстакну животније преиспитивање стварности, као и да побуде интимна осећања која иначе не делимо у оваквим разговорима. Такође, да пружи утеху, сигурност и храброст коју осећамо при читању њених књига. Будући да су исцрпљене наше визије о будућности, а склони смо романтизацији прошлости, замисао је била да разговор покрене инспирацију за другачија и свежа размишљања о могућим заједницама и принципима на којима би оне почивале.

Бескрајну захвалност дугујем преводитељки Милицы Маркић, која већ три деценије темељно и посвећено преводи ауторкине текстове и без које овај разговор не би био реализован.

Јелена Вукићевић: *Какве су биле сјољашње и унуџрашње живоџне околносћи џоком љисања љрве књије* Кад су људи дошли по књигу?

Олга Токарчук: Био је то тренутак заџиџја у мом животу, јер сам се тад удала и родила дете. И мада такве околности не иду наруку писању, у себи сам неговала те стваралачке просторе, одувек сам била ескапистички настројена, па сам паралелно с тим светом – у којем сам уполсена око детета и пословно ангажована (будући да сам се вратила на посао чим сам родила дете)

– проналазила у себи просторе у којима испредам приче, измишљам којешта, и од тога је врло брзо почела да настаје књига. Нисам знала како се пише књига, али сам знала да је неопходно обавити ваљано истраживање, јер иако ће бити метафора, парабола – прича се ипак мора темељити на чињеницама.

Радња моје прве књиге одиграва се у Француској, у седамнаестом веку, и за то сам се добро припремила – премда сам књигу написала а да нисам ни крочила у Француску. Наравно, касније се испоставило да је била потребна обимна редактура текста, у чему ми је изузетно помогла тамошња уредница, представница старије генерације, упутила ме је у то шта је у тексту дозвољено а шта није, и данас се те уреднице сећам и силно сам јој захвална.

Ј. В.: Ја сам чист поглед, ја сам оно што само себи не припада – *јлас који се њојављује у Дневној кући, ноћној кући – како сће дошли до тог и таквог њојлега?*

О. Т.: Увек сам имала амбицију да приповедам свет из тоталног угла. Тако сам осећала ту позицију која ми је била потребна, што тада нисам умела да именујем, а данас то називам паноптикалним романом. Паноптикални, што потиче од паноптикон, који је дизајнирао британски филозоф Џереми Бентам: затворски простор – бизаран, страшан, ужасавајући, јер се сваки затвореник све време држи на оку, видљив је као на длану. Експериментисала сам у приповедању с различитим перспективама и увек сам тежила ка том тоталном натору. У *Дневној кући, ноћној кући* појављује се та још неискристалисана идеја – претворити се у чист поглед, лишити

себе властитог приповедачког идентитета и приповедати као да не постојим. Као да сам чист поглед, који не оцењује, не упоређује, него покушава да се приближи филозофском аспекту у којем се свет показује онакав какав јесте – уколико је то уопште могућно, јер си свестан да није, али барем покушаваш.

Ј. В.: *Како бисће ојисали сјецифичан динамички огнос између њровинцијалној окружења и урбаних ценшара у коншексју учешћа у књижевном и јавном живошју, збој истовремене њошребе за њовременошћу, огносно за удаљавањем од свакодневной свешја ради иншро-сјекеције и њовлачења?*

О. Т.: Кад сам писала *Дневну кућу, ноћну кућу*, то је била песма у славу провинције, али тада нисам схватала да то не мора нужно да буде ескапизам, бекство, јер захваљујући савременој технологији више није нужно опредељење: или/или. Можеш да менаџеришеш својим бивствовањем у свету, да управљаш својом присутношћу, што је мој пример – могу да будем негде на периферији и да пишем књигу у локалном амбијенту, а истовремено, захваљујући издавачима и интернету, локално може постати универзално. Најбољи пример да то делује јесте каријера коју је направило *Вуци својерало њо косшима мршвих*. Роман је у основи локалан, и та локалност, периферност, подвучена је тамо више пута, а опет, то је дело које је од свих мојих књига постало у највећој мери глобално. Захваљујући мојим преводцима, разуме се. И кад сам свој роман видела на сцени у Великој Британији, схватила сам да су творци те представе одлучили да сачувају локалност, бри-

тански глумци својски су се трудили да правилно изговарају називе, све те тврде пољске топониме: Глушица, Валбжих, Вроцлав. Одавно у књижевности није било таквог случаја где се за центар збивања узима Пољска. Но, иако се радња дешава у Пољској, авантуре те старе жене, особењакиње, глобалне су, тоталне, могу се десити било где другде. У Канади, Француској, где год... Мислим да у великој мери више не постоји антиномија попут глобално/локално, или провинција/центар – мислим да се та разлика расплинула.

Ј. В.: *Како данас концепцију уопште итерсективну будуће заједнице, с обзиром на друштво које обликује индивидуализмом? Како би заправо требало обликовати будуће заједнице, узимајући у обзир левичарске вредности и принципе?*

О. Т.: Одлично питање, свиђа ми се! Јер мислим да данас, глобално, сведочимо огромним променама, то се назива промена парадигме. И рекла бих да је, између осталог, занимање за идентитет нешто попут последњих трзаја старог света, где су људи усредсређени на себе, али интуитивно покушавају да пронађу неку врсту другачије егзистенцијалне позиције. Огромна филозофска открића за мене су филозофска теорија Бруна Латура, филозофска размишљања Филипа Дескола и свих оних који нас освешћују да живимо у мрежи, да је издиференцираност, издвојеност, индивидуалност процват културе која већ пролази, а у суштини остајемо у бескрајним мрежама, мрежама узајамног утицаја, где се запажа чувени ефекат лептира који је оставио утисак на нас од пре неколико деценија. И чини ми

се да је кључни термин за решавање тог положаја човека – реч *емпаџија*. Ово ме бих додала и *солидарност*. То јест, одговорност свих за све, осећај заједничке судбине. Рекла бих да је „добро” (добро под наводницима, јер имам у виду еколошку катастрофу) управо то осећање да смо сви међусобно повезани, да морамо делати на начин који ће бити компатибилан са свим тим новим условима. За мене то значи крај националних држава, и уопште националног идентитета који се толико негује и тежи; можда и повратак другачијим онтологијама – антрополози раде на томе, повратак старим онтологијама које нам говоре да свет можемо посматрати и анимистички. Као систем мање или више оживљених бића која узајамно делују једна на друге. Тада ће настати нове приче, нови сензибилитети, а како ће се то политички применити – немам појма, али бих очекивала да ће већа заједница бити у стању да изађе на крај с еколошком катастрофом. На пример: моја одговорност за нешто што ради неки Индус. Или његова одговорност за нешто што ради неко на Камчатки. И када осветимо те међусобно условљене одговорности, онда ћемо, једноставно, представљати један организам: имаћемо, додуше, своје осећање индивидуалности и непоновљивости, али ћемо такође осећати и бригу, пажњу, одговорност за целину. Не знам како ће то изгледати, јер сигурно нећу доживети, али чини ми се да нас то можда чека.

Ј. В.: *Како бисте описали левицу у данашњем друштву и на који начин је доживљавање, узимајући у обзир њене социјалне, економске и политичке аспекте?*

О. Т.: За почетак, тешко ми је да дефинишем шта је то левица. Данас се то све тотално изменило, инсистира се на потпуно другим стварима. Мени је блиска левица која је настављена на заједницу и праведност. То су два главна термина, а они повлаче емпатију, солидарност, одговорност за друге и организовање најравноправнијег могућег света, мада не верујем у тоталну равноправност света јер до данас се у прошлости ништа слично није десило. Можда ће се десити. Чини ми се да сам генетски усмерена на тако нешто.

У Пољској имам проблем с младом левицом, левицом која има ауторитарне склоности, која негује културу жртве, наглашавање жртве, склона да брзо оцењује ситуацију и брзо оптужује. Мислим да се то у данашњем свету брзо мења, и веома брзо се појављују нове дефиниције – те осетљивости, тог сензибилитета. Можда се то више и неће називати „левица”, него некако другачије. Мислим да за левичарски настројеног човека једна од највиших пречки у систему вредности представља одговорност за природну средину и заједништво са животињама, са другачијим бићима на земљи – то би требало да буде дефиниција левице, што није случај са традиционалним левицама. Одговорност за пејзаж, третирање те сфере као нешто што је живо, на шта имамо утицаја, али сфере која и на нас утиче.

Ј. В.: Можемо ли размојриши која је комјоненџа – емјатија или слобода – суштински важнија, и која нам више недосџаје у конџекџу друшџвених инџеракџија?

О. Т.: Емпатија, рекла бих. Као људска јединка склона сам да ограничим

своју слободу у корист емпатије, у корист заједништва. Тако разумем и левицу.

Ј. В.: *Какав џрансформацијски џоџенџијал садржи у себи џубав и може ли да џосџане релеванџно џолиџиџко средџство у џроџесима друшџвених џромена?*

О. Т.: Кад кажеш „љубав” – прва ми је асоџијација џубав оживљена еротиџмом, телесном везаношћу с другим човеком и у том случају не знам шта да кажем. Али ако џубав посматрамо као нежност, благост, онда то видим у ширем контексту – као прелажење границе сопственог ја, као отварање себе ка другом, укључивање себе у џегов свет, џегове вредности – и у том смислу свакако може бити трансформациона снага, али за то треба пронаћи нову реч. Можда управо – *блајосџ*. Ја сам ту реч покушала да избунарим, и она је сад у Пољској модерна, направила је каријеру, и мада није увек у употреби у оном значењу до ког ми је стало, лепо је да су се џуди вратили тој речи, да је ушла у оптицај, јер је била заборављена.

Благост, или врста продубљене филозофски виђене емпатије. Нешто више од обичне, спонтане емпатије. Тој емпатији прикључује се и рефлексџа.

Милица Маркић: *Кад смо већ ког џромене назива – како бисмо данас назвали Исуса? Или Мухамеда, Буду, било кој гревној месију? Осџанимо иџак ког Хрисџа, ако узмемо да смо овде хришџани. Барем ја јесам.*

О. Т.: Ја нисам. Ја сам пре анимистџкиња или атеистџичка будистџкиња. За мене, они су јединке које су мењале па-

радигму. Христос о коме знамо из историје, или из легенде, свеједно, али свакако знамо да је то личност која је променила начин гледања на свет, и те како снажно. Он је у тај хеленистички, уситњени свет увео вредности које тамо нису постојале, скренуо је пажњу на љубав, одговорност, опраштање, али је поглавито све утемељио на љубави, указао је на друштвене неједнакости и показао да су оне производ културе, да оне ни на који начин нису природне, урођене, него су проистекле из културе. Највише ми се допада кад Исус каже да не постоји Грк или Јеврејин, да су све такве поделе површне, и да смо спрам истине, егзистенције – сви једнаки. Сви имамо једнако право на живот и развој. Више га гледам као особу друштвено активну, особу која је променила начин мишљења о друштву, о цивилизацији.

Ј. В.: *Како изгледа љокушај да љрене-несемо свећу доброћу коју од њеја добијамо?*

О. Т.: Ако то уопште и покушавамо! Мени се чини да је грех овог света у којем живимо једна врста амбивалентности – укотвили смо се у индивидуалности, где је нарастао его и јако нам је тешко да се тога ослободимо. Култура у којој живимо напумпава его, игра на нашу индивидуалност и даје појединцу огромну енергију, опскрбљује га делотворним потенцијалом и могуће је да ће нас будуће генерације дефинисати као индивидуалце. Али у тој тежњи ка индивидуалности лежи и огромна снага, јер у индивидуализму почива рефлексивност, самозапитаност.

Мада, ево, док сам присутна на овој конференцији, приметила сам да се не-

прекидно понављају две речи: идентитет и трансгресија, и оне су некако супротстављене једна другој. Последњих година сви смо тражили свој идентитет, национални, индивидуални, етнички, какав год, и чини ми се да смо дошли до зида. И онда се појављује та реч „трансгресија” – излазак из свега тога. Не знам шта се тамо крије, али то је она слика путника који помаља главу изван граница свог космоса, и не знамо до краја шта ми тамо заправо видимо, али више нисмо у ономе што је остало иза нас.

Ј. В.: *Најзаг, како бисће дефинисали одговорности аутора у књижевном контексту, и како лично тумачиће ту одговорност?*

О. Т.: То је такође велика тема. Све више видимо да живимо у свету изманипулисаном уз помоћ фејк њуза. Водила сам у вези с тим занимљив разговор с једном канадском ауторком, наине, појавиле су се гласине да писци измишљају, да пишу неистине. Рекла бих да је то крајње несувисла замерка. Исто се тиче и митологије. Простор у којем се крећемо јесте имагинација, измишљање, које је у неку руку ипак истина. Можда то нису чињенице које су се десиле, које људи у издавачким кућама могу да провере. Амерички издавачи ангажују у ту сврху такозване факт-чекере, оне који проверавају чињенице, у објављеним чланцима проверавају чињеничну истину, да ли се нешто заиста догодило. Књижевност тај режим не дотиче. Исто као у миту. Да ли су постојали Кадмо и Хармонија? Врло вероватно да нису, били су измишљени, али делају и данас, и ми приповедамо свет користећи се њиховим личностима. Бојим се

да та тенденција ка истини, то кретање по површини чињеница, може да утиче на књижевну фикцију – да ће наступити одвраћање од фикције ка ономе што је *non-fiction*, и тада ћемо изгубити огроман и важан део своје памети која

се темељи на машти. Ово је велика тема и све се чешће појављује као проблем. Имам ли право да измишљам? Ако би неко забранио да се пише фикција, не знам шта бих радила – напосто не умам другачије.

Бугва,
2. септембар 2023.

(С њољској превела Милица Маркић)